

❁ ברכות אחרונות ❁

מעין שלש

The following blessing is recited after partaking of (a) grain products (other than bread or matzah) made from wheat, barley, rye, oats, or spelt; (b) grape wine or grape juice; (c) grapes, figs, pomegranates, olives, or dates. (If foods from two or three of these groups were consumed, then the insertions for each group are connected with the conjunctive ׀, thus ׀. The order of insertion in such a case is grain, wine, fruit.)

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,

After fruits:

עַל הָעֵץ
וְעַל פְּרֵי הָעֵץ,

After wine:

עַל הַגֶּפֶן
וְעַל פְּרֵי הַגֶּפֶן,

After grain products:

עַל הַמַּחְיָה*
וְעַל הַכֹּלֵלָה*,

וְעַל תְּנוּבַת הַשָּׂדֶה, וְעַל אֶרֶץ חֲמֵדָה* טוֹבָה וְרַחֲבָה, שְׂרָצִית וְהִנְחַלְתָּ לְאַבוֹתֵינוּ, לְאֵכוֹל מִפְּרִיהָ וּלְשִׁבּוֹעַ מִטּוֹבָהּ.* רַחֵם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמּוֹ, וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירָהּ, וְעַל צִיּוֹן מְשֻׁכֵּן כְּבוֹדָהּ, וְעַל מִזְבְּחָהּ, וְעַל הַיְכָלָהּ. וּבִנְהַי יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ, וְהַעֲלֵנוּ לְתוֹכָהּ, וְשִׁמְחָנוּ בְּבִנְיָנָהּ, וְנֹאכַל מִפְּרִיהָ, וְנִשְׂבַּע מִטּוֹבָהּ, וְנִבְרַכְךָ עָלֶיהָ בְּקֹדֶשׁ וּבִטְהָרָה.

—On the Sabbath — וְרִצְחָה וְהִחְלִיצָנוּ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה.

—On Rosh Chodesh — וְזָכְרָנוּ לְטוֹבָה בְּיוֹם רֵאשִׁית הַחֹדֶשׁ הַזֶּה.

—On Pesach — וְשִׁמְחָנוּ בְּיוֹם חַג הַמִּצּוֹת הַזֶּה.

—On Shavuot — וְשִׁמְחָנוּ בְּיוֹם חַג הַשְּׂבָעוֹת הַזֶּה.

—On Succos — וְשִׁמְחָנוּ בְּיוֹם חַג הַסֻּכּוֹת הַזֶּה.

—On Shemini Atzeres/Simchas Torah — וְשִׁמְחָנוּ בְּיוֹם הַשְּׁמִינִי חַג הָעֲצָרֹת הַזֶּה.

—On Rosh Hashanah — וְזָכְרָנוּ לְטוֹבָה בְּיוֹם הַזָּכָרוֹן הַזֶּה.

כִּי אַתָּה יְהוָה טוֹב וּמְטִיב לְכָל,* וְנוֹדֶה לָּךְ עַל הָאֶרֶץ

After fruit:

וְעַל הַפְּרוֹת.*

After wine:

וְעַל פְּרֵי הַגֶּפֶן.

After grain products:

וְעַל הַמַּחְיָה.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, עַל בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, עַל בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, עַל

הָאֶרֶץ וְעַל הַמַּחְיָה. הָאֶרֶץ וְעַל פְּרֵי הַגֶּפֶן. הָאֶרֶץ וְעַל הַפְּרוֹת.*

*If the fruit grew in Eretz Yisrael, substitute פִּירוֹתֶיהָ for פְּרוֹת.

❁ The Three-faceted Blessing / מעין שלש ❁

The Sages instituted a special blessing of thanks to be recited after partaking of the Seven Species for which the Torah praises Eretz Yisrael (Deut. 8:8). This blessing is known as בְּרַכָּה בְּעֵין שְׁלֹשׁ — literally, a single blessing that is an abridgment of three — because it summarizes the three Scripturally ordained blessings of *Bircas HaMazon*. Actually, the fourth blessing, too, is included (see *comm.* further), but the title

does not allude to it because the fourth blessing is Rabbinic in origin.

הַמַּחְיָה — *Nourishment*. This is a generic term referring to all foods made from the five species of grain: wheat, barley, rye, oats, and spelt. The word מְזוֹן is a synonym for מַחְיָה, but the Sages preferred not to use the more familiar מְזוֹן because, had they done so, the concluding blessing would have been עַל הָאֶרֶץ וְעַל הַמְזוֹן, *for the Land and the nourishment* — exactly the same

ט לְרִשְׁתָּהּ: וְלִמְעַן תִּתְּרִיבוּ יָמִים עַל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
 י הוֹיָה לְאַבְתֵּיכֶם לְתַת לָהֶם וּלְזֶרְעָם אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב
 י וּדְבַשׁ: כִּי הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בֹא-שָׁמָּה
 לְרִשְׁתָּהּ לֹא כְאֶרֶץ מִצְרַיִם הוּא אֲשֶׁר יִצְאֲתֶם מִשָּׁם
 אֲשֶׁר תִּזְרַע אֶת-זֶרְעֶךָ וְהִשְׁקִיתָ בְּרִגְלֶךָ כַּגֵּן הַיִּרְקָ:
 יא וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ אֶרֶץ הָרִים
 יב וּבִקְעֹת לְמַטְרַי הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתַּהּ-מַיִם: אֶרֶץ אֲשֶׁר-יְהוָה
 יג אֱלֹהֶיךָ דִּרְשׂ אֶתָּה תָּמִיד עֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּהַ מְרִשִׁית
 הַשָּׂנֵה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה: וְהָיָה אִם-שָׁמַעַתְּ שִׁמְעוּ
 יד אֶל-מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶה אֶתְכֶם הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת-
 י הוֹיָה אֱלֹהֵיכֶם וּלְעֲבֹדוֹ בְּכָל-לִבְבְּכֶם וּבְכָל-נַפְשְׁכֶם:
 יז וְנָתַתִּי מִטַּר-אֲרָצְכֶם בְּעֵתוֹ יוֹרֵה וּמִלְקוֹשׁ וְאִסְפַּתִּי
 טו דְגַנְךָ וְתִירְשֶׁךָ וַיִּצְהַרְךָ: וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשַׂדֶּךָ לְבַהֲמֹתֶיךָ

ששי

למירתה: טובדיל דתורכון יומין על
 ארעא די קיים יי לאבנתכון למתן
 להון ולבניהון ארעא עבדא חלב
 ודבש: יארי ארעא די את עלל לתמן
 למירתה לא כארעא דמצרים היא די
 נפקתון מתמן די תזרע יח זרעך
 ומשקת לה ברגלה כגנתא ירקא:
 יא וארעא די אתון עברין תמן
 למירתה ארע טורין ובקען למטר
 שמעא תשתי מנא: יב ארעא די אלהך
 תבע יתה תדירא עיני די אלהך בה
 מרישא דשתא ועד סופא דשתא:
 יג ויהי אם קבלא תקבלון לפקודי
 די אנא מפקד יתכון יומא דין
 למרחם ית יי אלהכון ולמפלח
 קדמוי בכל לבכון ובכל נפשכון:
 יד ואתון מטר ארעכון בעדנה בפר
 ולקיש ותכנוש עבדך ותמרה ומשקה:
 טו ואתון עשבא בחקלה לבעירך

רש"י

מראש השנה נדון מה יבא בסופה (שם ת.י): (יג) והיה אם שמוע. והיה מוסב על
 האמור למעלה, למטר השמים שתהה מים, ואם שמוע תשמעו ונתתי מטר ארלכם
 (פסוק יד) ואם לאו ועלר את השמים (פסוק יז): והיה אם שמוע תשמעו. את
 תשמע ביום תשמע בחדש, וכן אם שכת השכת (לעיל ת.יט): את התמלח לשכות סופך
 שתשכת כולה, שכן כתיב במגלה את חטובני יום יומים אטובך (ספרי מא): מצוה
 אתכם היום. שיהיו עליכם חדשים כליו ששמעם בו ביום (שם נח): לאהבה את
 ה'. שלא תחמר הרי אני לומד בשביל שאתה עשיר, בשביל שאקרא רב, בשביל שאקבל
 שכר, אלא כל מה שמעשו עשו מאהבה, וסוף הכבוד לבא (שם מא): נדרים סג.
 ולעבדו בכל לבבכם. עבודה שהיא בלב, וזו היא חפלה (תענית ב). שהחפלה
 קרויה עבודה, שנאמר אלנהך די אנת פלח ליה בתדירא (דניאל ויז) וכי יש פולחן בבבל,
 אלא על שהיה מחפלה, שנאמר וכוין פחיתן ליה וגו' (שם יח). וכן דוד הוא אומר חטון
 חפלותי קטורח לפניך (תהלים קמא:ב; ספרי מא): בכל לבבכם ובכל נפשכם.
 והלא כבר הזהיר בכל לבבך ובכל נפשך, אלא אזרה ליהודי אזרה לליבור (ספרי סג):
 (יד) ונתתי מטר ארצכם. עשיהם מה שעליכם אף אני אעשה מה שעלי (שם):
 בעתו. בלילות, שלא יטריחו אתכם (ח"ב בחוקותי פרק אה). דבר אחר, בעתו. בליל
 שבתו שהכל מלויין בנחיהם (שם; ספרי סג): עשיהם מה שעלי (שם):
 הזריעה, שמרה את הארץ ואת הזרעים (ספרי סג; תענית ו). מלקוש. רביעה
 היורדת סמוך לקציר למלאות התבואה בקציה (תענית סג) ולשון מלקוש דבר
 המזוהר, כדמתרגמינן והיה העטופים ללבן (בראשית ל:מב) לקשיא. דבר אחר, לכן
 (קראות) מלקוש סיודות) על המלילות ועל הקשין (דבר אחר, שם קושיות הלכות)
 (תענית סג): ואספת דגנך. אחה חספסו חל הניס ולא חויבך, כענין שנאמר את
 חסן את דגנך וגו' כי מאספיו יאכלוהו (ישעיה סב:ט) ולא כענין שנאמר והיה את
 זרע ישראל וגו' (צפתיס ו:ג; ספרי סג): (טו) ונתתי עשב בשדך. שלא תלעוך
 להולכים למדבריות. דבר אחר, שתהיה גזוז תבואתך כל ימות הגשמים ומשליך לפני

עיינכם הרואות וגו' (י) לא בארץ מצרים היא. אלא טובה הימנה. ונאמרה
 הבטחה זו לישראל ביולחם ממלרים, שהיו אומרים שמה לא נבוא אל ארץ טובה ויפה
 כזו. יכול בגנותה הכחוש מדבר, וכך אמר להם לא כחרץ מלרים הוא אלא רעה הימנה,
 ח"ל ותכרון שבע שנים נבנתה וגו' (במדבר יג:כב) ארס אחד בנאן, וחס בנה לעון
 למלרים בנו ותכרון לכענן, דרך ארץ ארס בונה את הנאה ואחר כך בונה את הכעור
 [ס"א הגרוע], שפסולתו של ראשון הוא נוחן כשני, ובכל מקום החביב קודם, הא למדת
 שחברון יפה מלשון. ומלרים משוכח מכל הארצות, שנאמר כגן ה' כחרץ מלרים
 (בראשית יג:י) ספרי לח) ולשון שבת מלרים היא, שהיתה מקום מלכות, שכן הוא אומר
 כי היו בלשון שריו (ישעיה לד) ותכרון פסולתה של ארץ ישראל, לכן הקלנה לקבורה
 מחים, והעפ"כ היא יפה מלשון (ספרי לז). ובכחובות (קיד). דרשו בענין אחר, אפשר
 ארס בונה בית לבנו הקטן ואח"כ לבנו הגדול, אלא שמבונה על אחר משכנה בלשון:
 אשר יצאתם משם. אפילו ארץ וגושן (וארץ) רעמסם אשר ישכחם בה והיא במישב
 ארץ מלרים, שנאמר במישב הארץ וגו' (בראשית מז:יח) אף היא אינה כחרץ ישראל
 (ספרי לח): והשקית ברגלך. ארץ מלרים היתה לריכה להביא מים מנילוס ברגלך
 ולהשקותה, לרדך אחה לנדד משנתך ולעמול, והנמוך שמה ולא הגבוה, ואחה מעלה
 המים מן הנמוך לגבוה. אבל זו, למטר השמים שחשה מים, אחה ישן על מטחך והקב"ה
 משקה נמוך וגבוה, גלוי ושאינו גלוי כאחת (שם): בגן הירק. שאין די לו בגשמים
 ומשקין אותו ברגל ובכחף: (יא) ארץ הרים ובקעות. מאוכה ההר מן המישור,
 שהמישור בבית כור אחה זורע כור אבל ההר בבית כור ממנו חמשה כורין, ארבע
 מלרבע שפועיו ואחד בראשו (שם): ובקעות. הן מישור: (יב) אשר ה' אלהיך
 דרש אותה. והלא כל הארצות הוא דורש, שנאמר להמטיר על ארץ לא איש (איוב
 לח:כו) אלא כביכול אינו דורש אלא אחה, וע"י אחה דרישה שדורשה דורש את כל
 הארצות עמה (ספרי מ): תמיד עיני ה' אלהיך בה. לראות מה היא לריכה ולחדש
 בה גזירות, עמים לטובה ועמים לרעה וכו' כדאיתא בר"ה (יז): מרשית השנה.

to the opening in the earth and swallowed (Or HaChaim).
 8-12. The great virtues of the Land. Moses urged his people to be scrupulous in their adherence to the Torah, because they would be rewarded with a Land like no other.
 10. Eretz Yisrael is superior even to Goshen, the choicest part of Egypt, for agriculture in Egypt was dependent entirely on the overflow of the Nile, but the river irrigated only the low-lying areas. To the rest of the farmland, especially the

vegetable gardens that need more water than other crops, people had to bring water on foot (Rashi).
 11-12. Eretz Yisrael does not need a Nile or serfs carrying water on their shoulders to water its fields. God Himself provides water for the crops, by showering the mountains and valleys with rain while you sleep in your beds (Rashi). But there is another element here, as well. The water supply comes not from the natural overflow of a huge river, but from rains that are very clearly under God's control. To have them,